

SABOTATGES INDUSTRIALS ALS SEGLES XVII I XVIII EN ELS CANALS O SÈQUIES QUE PORTAVEN L'AIGUA A LES FARGUES DE SANT CRISTÒFOL DE CAMPDEVÀNOL

JOSEP M. COLOMER I FOSSAS

Resum

Sabem de l'existència dels canals i de les fargues Grau i Raguer que, durant els segles XVII i XVIII, donaren feina a la majoria dels caps de família del poble de Campdevànol. I també que aquests foren la causa o la col·locació de la primera pedra del poble a la plana on actualment està situat, i a la transformació d'una societat 100 % agrícola en una en què predominava la indústria.

Però el que sí que intentaré donar a conèixer són les rivalitats entre aquestes dues famílies per causa de l'aprofitament de l'aigua, element fonamental com a força motriu, i per la por de quedar-se'n sense i que fos aprofitada per la família contrària. Això va provocar una sèrie d'enfrontaments que duraren molts anys i que feren necessària la presència i judici del tinent corregidor de Camprodon en diverses ocasions. I com que no se solucionava es va dictaminar la construcció d'un nou canal comú amb dues derivacions.

També en aquest treball explicaré la situació dels diferents canals que han travessat el poble des dels orígens fins al dia d'avui.

Paraules clau: aigua, canals, energia hidràulica, rivalitats, sabotatges, plets, judicis.

Abstract: *Industrial sabotage in the 17th and 18th centuries in the canals or ditches that carried the water to the forges of Sant Cristòfol of Campdevàno*

We know that the existence of the canals and forges Grau and Rager, during the 17th and 18th centuries, gave employment to the majority of the heads of the family of the town of Campdevàno. We also know that these were the cause of the placement of the first stone of the town on the plain where it is currently located, and of the transformation of a 100% agricultural society into a mainly industrial society.

What I will try to make known are the rivalries between the two families due to the use of water, a fundamental element as a driving force, and their fear of running out of water being used by the other family. This led to a series of confrontations that lasted many years and which required the presence and trial of the Deputy Magistrate of Camprodon on several occasions. And, as the conflict was not resolved, the construction of a new common canal with two derivations was ruled out.

In this work, I will also explain the situation of the different canals that have crossed the town from its beginning to the present day.

Key words: Water, canals, hydraulic energy, rivalries, sabotage, lawsuits, trials.

Introducció

El coneixement de l'existència dels molins fariners que aprofiten l'aigua del riu i de petits corrents superficials, com recs i torrents, comença després de la recuperació dels terrenys conquerits als sarraïns. Els monestirs iniciaren la tasca de repoblació d'aquestes terres i és evident que prop d'un grup d'habitats van edificar un molí fariner per al manteniment dels habitants del lloc.

La situació del país feia que el dret senyorial imperés com a monopoli d'abats, comtes, reis o barons, i els vassalls depenien en tot del que els senyors es dignessin concedir-los. Un d'aquests monopolis era el dret de moldre i l'obligació de satisfer un tribut per la molinada. Aquest domini senyorial, en aquesta comarca, pertanyia a l'abat de Ripoll, per la donació feta pel comte de Besalú, l'any 1095, de tots els alous o dominis que tenia al comtat d'Osona i especialment al Ripollès, especificant els termenals o límits d'aquesta donació:

[...] a orient, amb el riu de Vallfogona, a migdia amb el bosc de Grabulosa, a ponent amb la parròquia de Sant Jaume de Frontanyà i a tramuntana amb la font anomenada de la Corba, explicant en individualitats diverses cases que s'hi comprenien, entre les quals els molins i les aigües, volent que tot fos posseït pel monestir lliurement i sense dependència de ningú.

Aquest domini fou ratificat l'any 1547 per l'emperador Carles V.

Això ens demostra la influència dels monjos al llarg del temps sobre tots els establiments fariners i els cursos dels rius, que perdurà fins al moment en què foren anul·lades les prerrogatives senyoriales. La consolidació del règim feudal empeny els senyors a apropiar-se del dret sobre les aigües i, inevitablement, sobre la seva utilització. I qui assoleix el domini sobre les aigües del Ter i el Freser és el monestir de Ripoll, domini pel qual cobra taxes a les fargues i molins fariners.

A Campdevàrol coneixem l'existència de molins fariners des de temps molt reculats, que estaven sota el domini de l'abat del monestir de Ripoll. Aquests molins eren explotats per famílies pageses benestants, a canvi de pagar un cens anual a l'administrador de l'abat.

També sabem que aquests molins estaven a una certa distància del riu Freser, a la plana de Campdevàrol. Per tant, hi havia d'haver uns petits canals o recs que conduïssin l'aigua als molins abans que es comencessin a construir les cases.

Les primeres notícies que tenim dels canals de Campdevàrol fan referència a la sèquia o rec de Santa Maria quan Arnulf, abat del monestir de Santa Maria de Ripoll, manà construir la resclosa i desviar les aigües del riu en el poble de Campdevàrol, al segle x. Aquesta aigua anava destinada a moure el molí de farina del monestir de Ripoll. Per aquest motiu també era coneguda per la sèquia Molinar. La seva construcció fou un esforç notable «en una època en què la pólvora estava per inventar».¹

Més tard en coneixem altres:

En una escriptura del 26 de gener de 1354 el cellerer de Ripoll confirmà i novament concedí a Francesc de Caticis o Callís, el mas anomenat Callís i el molí fariner amb les aigües i tots els annexes, situat a la parròquia de Campdevàrol.²

Aquesta escriptura ens deixa entendre que el molí i la concessió d'aigües i, per tant, el canal o rec, ja estava en funcionament abans de l'any 1354.

En una altra escriptura del 19 d'octubre de 1549, Francesc Tarrés i els seus fills, Juan i Miquel Tarrés de Campdevàdol venen a carta de gràcia a Francisco Ragner de Campdevàdol el molí fariner que tenia en la mateixa parròquia i a vorera del riu Freser, pel preu de 6 ducats d'or. Designant el domini directe i els cens que tenien de pagar al cellerer del monestir de Ripoll.³

Aquest molí podria ser el mateix que s'especifica l'any 1354 amb el seu rec i que podríem considerar el de la família Ragner, que anys més tard sembla que va deixar de funcionar uns anys.

Una altra escriptura de l'11 de gener de 1557, Francesc Tarrer alies Pere Batlle i Pere Antoni de Vilardanó tutors dels fills de Gabriel Tarré i Batlle van vendre a Jaume de Galliners el domini d'un molí fariner i un altre de serrar, situats en la parròquia de Campdevàdol pel preu de 25 lliures, salvant el domini directe del cellerer de l'Abat.⁴

Aquí entenem que hi havia un molí fariner i un altre de serrar. Encara que els noms dels propietaris semblen el mateix, crec que ens parla d'un altre molí. Per tant, podem considerar que a la plana on actualment està situat el municipi de Campdevàdol hi funcionaven dos molins, i tots dos amb l'aigua del mateix canal. Això demostra que aquesta canalització, salvant algunes modificacions de què parlarem més endavant, ja estava construïda abans de l'any 1557.

Sembla que aquest molí fariner i el molí de serrar corresponen als que posseïa Pere Rotllan abans de l'any 1600.

Els primers conflictes

Durant els molts anys d'existència i servei, els canals que portaven l'aigua han provocat molts problemes i judicis entre els seus propietaris.

Fem un salt en el temps i ens situem al 21 d'abril de 1637, on trobem la primera notícia que Joan Rotllan posseeix un molí i una serradora quan demana a l'abat del monestir de Ripoll aigua per fer moure una farga.

Lo honorable fra Joseph de Montrodon, procurador del Sr. Abad no obstant y sens perjudici del molí fariner i molina serradora té en lo pla de Campdevàdol estableix a Joan Rollan pagès de la farga té feta en dita parròquia de Campdevàdol ab servitut de prendre aigua del mateix rec té Rollan fins dita farga conforme té acostumat sens poder perjudicar l'aigua del riu.⁵

Sabem també que hi havia a la plana un martinet per estirar ferro mogut per força hidràulica i que feia servir l'aigua d'un d'aquests canals

La família Raguer torna a confessar que tenen un molí de domini de l'abat.

Amb escriptura de l'any 1666 Cristòfol Raguer confessa a favor de l'Abat tenir un molí fariner que havia pertangut al mas Tarré, situat a la riba del riu Freser.⁶

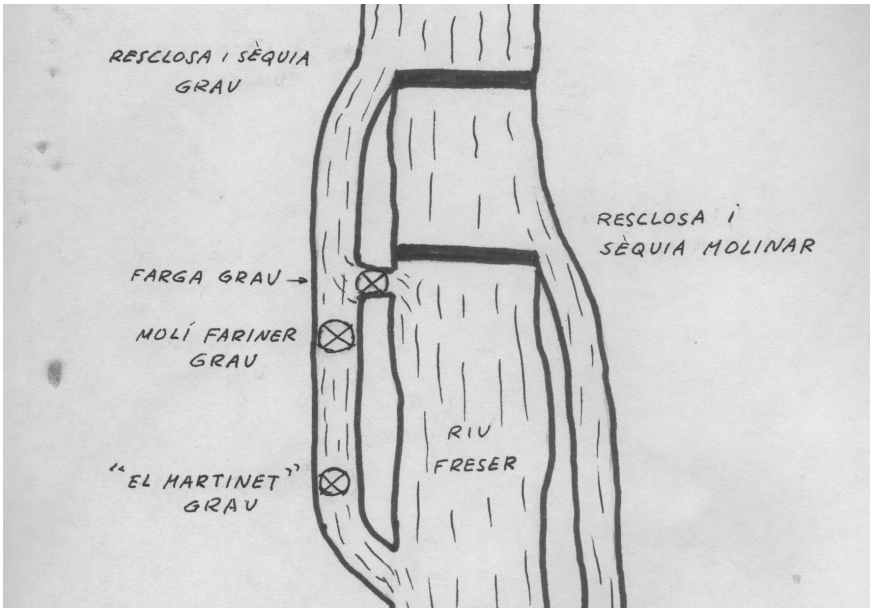
Abans de començar a explicar els primers conflictes entre aquestes tres famílies usuàries de les aigües dels canals faré un petit croquis de com i on estaven situats, tenint en compte els documents que han arribat a les nostres mans i que detallen aquestes desavinences.

El primer conflicte conegut és entre la família Grau-Rotllan, que tenien concessió d'aigua per moure el molí, la serradora i la farga, i Emanuel de Tord, que tenia concessió d'aigua per moure un martinet per estirar ferro i tots dos feien servir el mateix canal. Tal com es veu en el croquis, el martinet es trobava al final del recorregut del canal, però els Grau-Rotllan empraven l'aigua quan volien i en deixaven sense el martinet, el qual havia de deixar de treballar, la qual cosa produïa greus perjudicis econòmics al seu propietari. No se sap segur si aquestes maniobres eren intencionades per poder aconseguir la venda del martinet, com així es produí, el 3 de gener de 1643, quan fou comprat per Joan Rotllan.⁷

Declaració d'un testimoni en aquesta causa sobre la jurisdicció de les aigües:

Et dixit que és veritat que'l dit martinet val més posseït per dits cònjuges Grau y Rollan que no voldria posseït per ninguna altra persona perquè lo que diu ell testimoni saber per veurer que antes que dit martinet fos venut per lo Sr. Emanuel de Tord a Joan Rollan moliner de dita parròquia de Campdevàrol a dit martinet no hi anava aigua sinó quan dit Rollan volia perquè la aigua que va avui a dit martinet y fa treballar aquell és part de la farga y part del molí fariner que dits cònjuges tenen y posseeixen en dita parròquia perquè després de ser fora dita aigua de la servitud de dit molí aquella ha vista ell testimoni anava a una molina serradora que era a la vora del riu Freser y que el dit martinet no hi anava aigua sinó quan dit Rollan volia y sens còpia de aigua pera que dit martinet puga treballar sens hauria molt poca cosa de arrendament.⁸

*Croquis de la disposició dels canals de Sant Cristòfol de Campdevàno
des de l'origen fins aproximadament l'any 1718.*

La primera confrontació coneguda entre la família Raguer i Grau-Rotllan fou l'any 1677. Segons la documentació, el molí fariner de la família Raguer feia bastants anys que no funcionava, i sembla que el canal era propietat dels Grau-Rotllan, però hi havia l'inconvenient que aquest passava per terrenys dels Raguer i aquests no volien deixar passar l'aigua. Es va originar un plet a la Cort de la Vegueria i més endavant a la Cort del Batlle General del Principat de Catalunya entre les dues famílies. Finalment van arribar a una concòrdia el 20 de juliol de 1677.

Com se aporta en la causa en la cort de la Vagueria de Ripoll y Ripolles a relacio del Magnífich Vaguer de dita Vagueria y despres evocada dita causa en la cort del Batlle general del Principat de Catalunya per y entre Cristofol Raguer hereu y propietari del mas Raguer y altres units y agregats de la parroquia de Sant Cristofol de Campdevanol de una part, y Josep Grau y Paula Rollan propietaris y usufructuaris del molí fariner, farga y martinet situats cerca del riu Fraser en dita parroquia de Campdevanol, de part altra. Pretendent dit Raguer no dexar passar la aygua del rech que va y aporta laygua als dits molí, farga y martinet per estar a aquells situat

en terras y possessions suas y així mateix poder reedificat un molí que per temps passats molia y treballava ab laygua de dit rech y prenent de dits conjuges Grau y Rollan lo contrari. Com las causas acostuman ocasionar a las ditas parts malas voluntats y rencors y molts y excessius gastos per intervencio de algunas notables personas son vinguts a la concordia següent.

Primerament es pactat entre ditas parts que dit Cristofol Ragner y Jaume Ragner son fill, prometen renunciar a tenor del present capítol per ells y per llurs hereus y successors de grat renuncian a favor de dits conjuges Grau-Rotllan y dels llurs a tot y qualsevol dret y accio que sia peticio y demanda que a ells dits Ragners y ab llurs los pogues competir sobre poder impedir lo curs de laygua de dit rech y resclosa tot lo que esta fabricat en las terras y possessions propies de dits pare y fill Ragners la qual renunciacio fan axí com millor y ab los pactes devall scrits y següents.

Ab pacte que dits conjuges Grau-Rollan ni los llurs pogan traure terra cavant de la part demunt de dit rech sino puga fer impediment per lo curs de laygua y passar aquella be y degudament y conforme sia necessari.

Item ab pacte que pogan dits Grau-Rollan tallar ningun genero de fusta ni abres sino es las branques que faran impediment per lo curs de laygua de dit rech y del camí de dit rech que sera necessari per anar a reconeixer y adobar aquell.

Item ab pacte que dits Ragners pogan regar los prats de sas possessions tots los dias de dissapte y altres ab que no impedisca lo treballar los dits molí, farga y martinet.

Item ab pacte que dits Grau-Rollan no pogan impedir als dits Ragners y als llurs de pescar en dit rech sempre que per reparar la resclosa lo dit rech se tinga axugar

Item ab pacte que sempre que dits Ragners o los llurs volguessen fer molí fariner com hi tenian ja los passats pogan pendre laygua de la Ribera apart damunt o apart devall de la resclosa de dits Grau-Rollan ab que no sia impediment de dita resclosa y rech ni impedisca lo curs de laygua de dit rech lo qual molí hajan de edificar en sos possessions ab que no impedisca lo dit rech y los canals sobre dit rech o camí.

Item ab pacte que sempre se atretas llenya o fusta en dita resclosa o rech sia de dits conjuges Grau-Rollan y los seus.

Item pacten entre ditas parts que los dits conjuges Grau-Rollan ates la damunt dita renunciacio prometen donar y pagar a dits Ragners la suma de vint y tres dobles de bon or y de bon pes, efectives y en specie o lo just valor de aquelles, pagadoras tres dobles comptants de present y las restants 20 dobles del dia de Sant Andreu apostol a un any y asso prometen sens dilacio.⁹

El primer conflicte es resol per via pacífica, i tots dos obtenen uns certs avantatges: els Grau-Rotllan poden passar l'aigua per les terres dels Ragner a canvi d'una quantitat de diners i els Ragner poden agafar aigua del riu quan els convingui per tornar a posar en funcionament l'antic molí fariner.

Tornem a fer un altre salt en el temps i ens situem al 15 de setembre de 1718, on, per una declaració d'un testimoni en una causa sobre jurisdicció d'aigües, sabem que Eudald Ragner ja feia treballar el molí fariner i la farga (no sabem des de quan). I, per tant, considerem que ja estava construït el nou canal per portar l'aigua a aquestes indústries, segons el pacte signat en la concòrdia de les dues famílies l'any 1677.

[...] y aún recientemente con escritura de 15 Sbre.de 1718 el Procurador del Abad estableció en enfiteusis a Martín Grau y Rotllan el uso y facultad de tomar la agua del rio Freser a efecto de construir de nuevo una fragua para hacer hierro en el distrito que se incluye desde el extremo del manso nombrado Molinou a San Martín de Armancias hasta a encontrar el terreno de donde ya tenia el mismo Grau establecida la agua de dicho río para otra fragua, martinete y dos molinos la cual facultad la concedió privativamente a otro cualquiera con tal que no perjudicase a la que necesitaba Eudaldo Ragner para su molino harinero y martinete dando forma como debía usar dicha agua a censo de 8 s.¹⁰

Aquesta és la primera notícia que tenim de la farga de Dalt o d'en Ragner, però no del molí fariner que coneixem des del 1359. Les úniques notícies que tenim d'aquesta farga són els conflictes sobre el repartiment de les aigües del riu Freser amb la farga de Baix o d'en Grau. Aquest conflicte durarà molts anys fins que finalment s'arribarà a un acord per repartir equitativament les aigües. Donaré una breu explicació sobre els principals conflictes, perquè de tots plegats se'n podria escriure un llibre.

Ara podem establir un nou croquis dels canals.

Els conflictes es generalitzen

Els continuats incidents que provocaven les dues famílies, en especial els Ragner, complicaven la bona marxa del plet, i l'intendent general, el 14 de novembre de 1748 es va veure obligar a ordenar la manera de repartir-se l'aigua del riu Freser per moure les seves fàbriques. Manà al tinent corregidor de Camprodon que nomenés un expert per posar unes normes per pacificar les dues parts i, a més, posar una multa de 200 lliures si no es complien. Així es va fer.¹¹

Els incidents continuaren, i les normes adoptades que havien de ser idònies per posar pau i calmar els ànims, no van servir per altra cosa que per donar més motius als Ragner per continuar les picabaralles. Sembla que a la família Ragner se li va posar una multa perquè, un parell de mesos més tard, la

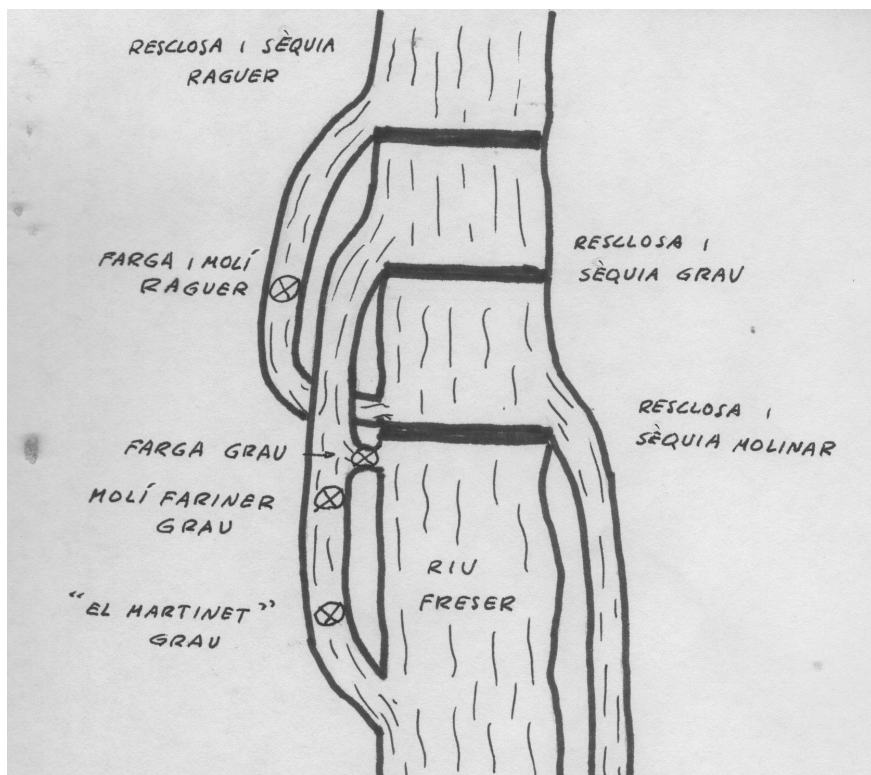

família es va queixar al tinent corregidor per haver-se excedit amb la multa.¹²

Pocs dies més tard, la família Raguer fan una taparada a la resclosa que porta l'aigua als dos canals i deixa sense aigua la família Grau.

Martí Grau Rotllan demana al notari Jose Antonio Illa que aixequi acta y demani a Onofre Esteve y a Eudald Orra jornalers de la parroquia de Sant Cristofol de Campdevanol que declarin com a testimonis que han vist com Rosa Raguer y el seu fill Segismon van fer una taparada amb pedras y ramas de arbres a la resclosa que dona las aigües als dos canals den Grau y den Raguer. De aquesta manera la família Grau quedava sensa aigua tenint de parar el molí, farga y martinet. Y tota la aigua anava a la família Raguer.

Aquests testimonis ajudaren al Batlle de Sant Cristofol a desfer la taparada.¹³

Croquis dels canals construïts aproximadament l'any 1718.

Una setmana després fan una altra taparada a la resclosa i, a més, uns forats al canal d'en Grau perquè l'aigua anés al canal d'en Reguer.

L'endemà, el fiscal general torna a demanar al subdelegat de Camprodon que faci una altra visita al lloc dels fets per esbrinar qui tenia la culpa. Es va reunir amb diferents testimonis que van proporcionar les dues parts i la reunió va acabar sense aclarir qui era el culpable i sense poder posar cap sanció.¹⁴ De totes maneres, la broma resultava cara, perquè les dues parts havien de pagar les despeses.

La família Raguer es torna a queixar exagerant els perjudicis que li havien causat amb les disposicions del tinent corregidor de Camprodon i dient que aquestes no havien solucionat el problema. I van demanar que vingués a revisar-les el Sr. Josep Martí, arquitecte de la ciutat de Barcelona. El 4 de juny de 1749 puja Josep Martí, mestre d'obres del Rei, i Josep Armandras, mestre llauner, per ordre del Sr. Intendent Gral. de l'Exèrcit del Principat de Catalunya, per veure i reconèixer la qüestió. Varen dictaminar noves disposicions.¹⁵

El 23 de maig de 1749 es produeix el trencament de la paret del canal de la sèquia de la família Raguer. No se sap si fou intencionat o fortuït, ja que tots dos varen restar sense aigua:

que oy día de la fecha por la mañana han visto ellos declarantes que la sequia que conduce la agua a la fragua de Rosa Raguer viuda y de Segismundo Raguer labrador, madre e hijo, de la parroquia de San Cristobal se havia rompido de forma que la agua se desviara de la sequia del Raquer a la sequia de Martin Grau y Rotllan, mayor de días, molinero y de Isidro Grau y Rotllan labrador, padre e hijo de la misma parroquia, y las piedras, tierra y demas runa que havien caído havien impedido passar el agua por la sequia del padre e hijo Grau y Rotllan a su fragua de manera que no han podido trabajar hasta haver limpiado y sacado las piedras y tierra. Por este motivo Martin Grau y Rotllan pidió y requirió se tomase la presente pública escritura.¹⁶

Pocs dies més tard es cremen a la nit dues carboneres de la farga Grau.

[...] los testimonios han declarado que el dia veinte y dos de junio, cerca de las tres horas de la mañana les despertó Bernardo Serra i Roca, arriero de la parroquia de San Martin de Armancias, quien les dijo que una carbonera de la fragua de Martin Grau y Rotllan, molinero y de Isidro Grau y Rotllan, padre e hijo, de la parroquia de San Cristobal de Campdevanol, que estava encendida, que lo havia visto de su casa. Luego se levantaron junto con los demas fargayres que dormian con ellos en la misma fragua y vieron encendida una carbonera de ciento y sinquenta cargas

de carbón, poco mas o menos, que era dentro de la fragua y luego con diligencia sacaron de dicha carbonera el carbon que ya estava encendido, que eran dos cargas poco mas o menos, y se remedió el fuego. Y habiendo reconocido ellos declarantes como se havia introducido el fuego en dicha carbonera, pues el carbón hacia mas de dos meses que estava en la carbonera y nunca havian visto ni oido a decir que en dicha carbonera se huviese introducido el fuego. Resolvieron ellos declarantes que lo havia podido introducir el fuego otra presona con industria y malicia. A pesar de haver recorrido todas las carboneras antes de acostarse, a las tres o quatro de la mañana otra carbonera de la dicha fragua con cien cargas de carbón, mas o menos, estava encendida. Con diligencia procuraron apagar el fuego y vieron los declarantes que por la parte de donde se havia introducido el fuego havia pisadas de hombre con sapatos y que venian por la parte de la sequia de dicha fragua y por esto los declarantes juzgan que el fuego introducido en dichas carboneras fue hecho por la malicia del hombre de las pisadas.

Isidro Grau y Rotllan pidió se tomara la pública escritura.¹⁷

Un any després es produeix un altre incident amb els canals. Segons els documents, i a conseqüència que el canal dels Grau passa pels prats de la família Raguer, uns testimonis van veure que Eudald Raguer feia cinc forats a la sèquia que condueix l'aigua al martinet de n'Isidro Grau per regar els prats de la família Raguer.

El 16 de juny de 1750, en un intent de solucionar el problema es van reunir els apoderats de les dues parts per intentar que les dues famílies s'obliguessin a arranjar les sèquies i les rescloses perquè ni uns ni altres hi sortissin perjudicats.

Es va proposar que en la resclosa d'en Grau, quan baixa poca aigua pel riu, s'aprofités tota l'aigua i no es vessés per la resclosa. Que en temporades de poca aigua la família Raguer es pogués aprofitar de l'aigua que es necessita per a la sèquia de l'abat de Ripoll i de la que no necessiten els Grau. Una altra proposta fou que una setmana cada família aturés una fàbrica per repartir a tots igual la manca d'aigua.

Els Raguer no hi estaven conformes, volien que desapareguessin les disposicions del Tribunal de la Intendència Gral. que va posar el tinent corregidor de Camprodon, en l'entrada de la sèquia dels Raguer. També volien que es cancel·lessin totes les concòrdies fetes fins al moment i deixar de pagar les pensions endarrerides i no pagades del censal de 450 lliures a favor de la família Grau. A més, volien que aquest li restituís la quantitat que els Raguer van pagar a l'intendent general en concepte de multa per no haver fet cas de les seves disposicions. No varen arribar a cap acord.¹⁸

Poc després, els Grau construeixen un cadiral amb dues portes per poder-se tancar en cas de cop de riu i no deixar entrar massa aigua al canal i també ajustar la resclosa per aprofitar tota l'aigua. Com que ja feia temps que els Raguer en tenien construïda una, es passaren les dues famílies més de tres anys obrint i tancant les comportes per afavorir-se amb més quantitat d'aigua i perjudicar el contrari. La resclosa dels Raguer estava per sobre de la d'en Grau, i per això aquest últim sempre sortia perjudicat. El batlle de Sant Cristòfol havia de posar ordre cada dos per tres. Les més perjudicades eren les fàbriques, que molts dies es trobaven aturades.

Sembla que la finalitat de la família Raguer era cansar els Grau amb continuats incidents i enfrontaments. Prova d'això és el nou recurs presentat pels Raguer a l'intendent general sobre l'actuació del batlle de Sant Cristòfol, que afavoria, segons ells, els Grau, en obrir la comporta i donar més aigua a aquesta família.

L'intendent general torna a amenaçar les dues parts, com s'havia acordat el 7 de febrer de 1750, d'aplicar una sanció de 200 lliures en el cas que no complissin les normes establertes.¹⁹

El 23 de març de 1753, l'intendent general de la Justícia fa saber a Eudald Raguer que en les causes que se segueixen contra ell a instància del fiscal, amb pena d'una multa de 200 lliures dels seus béns, es presenti davant el Tribunal en el termini de 10 dies.²⁰

El 3 d'abril de 1753 Isidre Grau i Rotllan té problemes amb l'aigua per posar en marxa les seves fàbriques i fa aixecar acta pel Notari Illa:

Siendo presente y a estas cosas llamado y requerido, yo Jose Antonio Illa, notario publico de la villa de Ripoll. Segun han dicho unos testigos, mediante el juramento que en mano y poder de mi, notario, que extrajudicialmente han prestado a instancias y requisición de Isidro Grau y Rotllan, labrador de la parroquia de San Cristobal de Campdevanol, han dicho y declarado:

Que entre las quatro y cinco horas de la tarde el dia 14 de Abril vieron ellos declarantes que faltava agua en la assequia de Isidro Grau y Rotllan de forma que por este motivo havia parado un bolante del molino arinero y el martinete propio de Isidro Grau y la fragua del mismo andava muy poco a poco de suerte que fue preciso el dexar de estirar el tijeras de dicha fragua por no poder andar el mall por la falta de agua, haviendo reconocido ellos los declarantes por donde se desviava la agua de dicha assequia, vieron que dicha agua se derramava por los prados del manso Raguer tomandola en la parte de la assequia de dicho Isidro Grau y Rotllan que passa des de la fragua al martinete de dicho manso Raguer. I despues volvía

a derramarse por el agujero o cadiral, que estava abierto, aguas arriba y mas cerca del molino arinero de dicho Isidro Grau, con tanta abundancia que sobresalia por un camino que passa de la casa de dicho Isidro Grau a su fragua y se metia dentro un campo del mismo.

I vieron tambien los declarantes que en la assequi de Isidro Grau y Rotllan que passa des del molino arinero a su martinete havian echo nuevos agujeros para passar la agua a un prado del manso Raguer.

Por todas estas cosas Isidro Grau y Rotllan mandó y requirió se tomase publica escritura.²¹

El 27 de desembre de 1753, la família Grau torna a demanar els serveis del notari Illa de Ripoll per aixecar acta d'un testimoni que va veure a les 3 de la tarda des del camí ral que va a Ribes, que el cadiral del canal de la família Raguer estava aixecat i obert de manera que tota l'aigua del riu es vessava per dit cadiral i anava a parar al canal dels Grau, del qual, massa ple, saltava l'aigua per sobre de la presa i canal. I que també al costat del cadiral dels Raguer hi havia quatre homes i dues dones.²²

Un mes després, els incidents provocats per la família Raguer continuen i, a instàncies dels Grau, el notari Illa ha de prendre declaració a dos veïns de Sant Cristòfol. Aquest notari Illa sembla que es va fer, com vulgarment es diu, la barba d'or, amb les desavinences entre aquestes dues famílies.

Segun ellos mismos han dicho, mediante el juramento que en mano y poder de mí, notario, extrajudicialmente han prestado a instancia de Juan Montaner, como procurador de Isidro Grau y Rotllan, labrador de la parroquia de Sant Cristobal, que Eudaldo Raguer, hermano de Juan Raguer, heredero del manso Raguer de la misma parroquia, y mosso o criado que era de Juan Raguer llevaban piedras y ramas de arbol en la presa de Isidro Grau y Rotllan para conducir la agua a sus fabricas y con las dichas piedras y ramas formaron unos cordones o encadenados al embocador de la assequia de Isidro Grau. I lo dizen saber ellos declarantes por conocer y tener bien tratados a dichos Eudaldo Raguer y Martin Raguer y por haverlo visto del modo y forma tienen declarado. Por todas estas cosas Juan Montaner pidió y requirió se tomase la presente pública escritura.²³

Es construeixen els actuals canals

Finalment, el 12 de juliol de 1754, l'intendent general del Principat mana a Josep Martí, arquitecte i mestre d'obres reials de Barcelona, que es personi en el lloc dels fets per solucionar definitivament la qüestió. Es deci-

deix construir uns nous canals, suprimint la resclosa i un tros de canal de la família Grau. Aquesta família no hi estava conforme i fa un recurs al Suprem Consell d'Hisenda demanant la supressió de l'obra, al·legant un gran perjudici econòmic per la construcció de les obres.²⁴

De totes maneres, les obres continuaren amb un total de 35 treballadors. Les obres no es van acabar fins al gener de 1755, i les factures que pagaren a mitges les dues famílies van resultar una ruïna. Segons les còpies del notari el cost de les obres va pujar a la quantitat de més de 4.000 lliures.

El batlle presentava les factures, cada setmana, en presència del notari. Tenim la relació d'alguns dels documents de presentació de factures. En donarem a conèixer dos:

El 17 de setembre de 1754:

Juan Font Bayle de San Cristòbal de Campdevánol haze un requerimiento a Isidro Grau y Rotllan, en presencia de testigos para que pague la cantidad de 182 libras 4 sueldos y 6 dineros por la mitad de los gastos a el tocantes a pagar en la semana del dia nueve hasta el 14 de setiembre por la comisión del Sr. Intendente segun la relación que en escrito le ha entregado Jose Martin, comissionado.

Isidro Grau y Rotllan contesta de la siguiente forma: Si bien V.M. Sr. Bayle no puede passar a la execución que insta pendiente la apelación que ya con el requerimiento que a mi instancia le fue presentado a los ocho dias del presente y corriente mes de Setiembre le tengo declarado haver interpuesto a Su Magco. y Supremo Consejo de Hazienda de la nueva providencia dada en el Tribunal de la Intendencia General por medio de Jose Martí y de V.M. en la assequia y conducto de agua de las fabricas qual apelación fue presentada a dicho Tribunal en que se viese el pleito con la viuda Raguer de una y lo de otra a los veinte y nueve de Agosto de mil Setecientos sinquenta y quatro y allí se mandó insertar los autos en que se fundavan los gravamenes que acompañavan la apelación, notificandose a la parte de Raguer .y por consiguiente ser nulo todo lo desde dicha apelación. No obstante no pudiendo como no puedo resistirme a V.M. con violencia por la autoridad del empleo de Bayle que exerse, entrego en manos de V.M. la cantidad de 182 libras 4 sueldos y 6 dineros que me manda entregar para evitar el rigor de la execución, reservandome todo el derecho competente para dexar de nulidad esta execución.²⁵

23 d'octubre de 1754:

Isidre Grau y Rotllan paga al Batlle de Sant Cristòfol de Campdevanol la quantitat de 143 lliuras, 7 sous y 3 diners, esto es, 117 lliuras 7 sous 6 diners per la meitat de los gastos a ell tocants a pagar corresponents als dias 13 fins al 19 de octubre per

la Comissió del Sr. Intendent; y las restantes 25 lliuras 19 sous y 9 diners per la relació presentada per Josep Martí, comissionat, sense que en ella es digui la causa ni motiu. Paga y es reserva el poder de recorre. Demana al notari que prengui acta.²⁶

El 12 de gener de 1755, les obres ja estaven acabades i la família Grau torna a demanar al notari Illa de Ripoll que aixequi acta de com han quedat les noves conduccions a les fàbriques. És interessant aquesta acta perquè explica amb detall com estaven els canals abans de les obres i que hem explicat al principi del treball, i com havien quedat després de les obres, que és com actualment els coneixem. També explica els inconvenients i dificultats que han produït als Grau.

Siendo presentes y a estas cosas llamados y requeridos, Jose Antonio Illa, notario publico de Ripoll y presentes tambien el Rdo Francisco Illa y Agustin Cirés, sapa-tero ambos de Ripoll como testigos y Jaime Cirés y Eudaldo Tenas, albañiles de la parroquia de San Cristobal de Campdevanol a requerimiento de Juan Montaner, procurador de Isidro Grau y Rotllan. Segun ellos mismos han dicho mediante el juramento que en mano y poder de mi, notario, que en la ocasion que Jose Martí maestro de obras del Rey, vezino de la ciudad de Barna, como comissionado del Muy Iltre. Intendente de este Principado, vino en el termino de San Cristobal de Campdevanol para poner en execución la obra que tenia proyectada para la nueva assequia y conducto de agua para las fabricas de Rosa y Juan Raguer, madre e hijo, y Isidro Grau y Rotllan labrador todos del referido termino y que oy en dia se halla compuesta por direcció del mismo Jose Martí.

Se hallavan para conducir la agua del rio Frazer en dichas fabricas dos presas y dos assequias; una presa con su assequia que conducia la agua a las fabricas de dicha madre e hijo Raguer, cuya presa es la misma que sirve oy en dia para entrar la agua a la nueva assequia. La otra presa con su assequia que conducia la agua a las fabricas de dicho Isidro Grau y Raguer se hallava mas abajo de la presa de dicha madre e hijo Raguer, la que era mas segura y de muy poco costo y con la mayor facilidad introducía agua del rio en su assequia y no estava tan expuesta a que el rio se la llevase, como lo esta la presa que sirve por la assequia nueva.

Siendo asi que la presa que oy sirve para la nueva assequia no esta muy segura por servir de mucho tiempo a esta parte y estan muy derrotadas las maderas que la mantienen y si se ha de edificar de nuevo sera de mucho mayor coste, como tambien de mantenerla. La presa y assequia que antes servia para conducir la agua a las fabricas de Isidro Grau y Rotllan se mantenian con poco coste por estar la presa afirmada sobre peña y muy baxa, en tanto que no tenia salto, la agua se desviava por ella y con una sola taparada de piedras y arena se introducía con la mayor facilidad en su assequia, la que era mas corta y tenia mucha menos distancia de

la presa a las fabricas que la nueva assequia que es mas de una tercera parte mas larga y de unos costos muy elevados de mantenimiento. Segun voz y fama pública ha empleado Jose Martí para la construcción mas de quatro mil libras y de ellas ha echo pagar a la parte de Isidro Grau y Rotllan mas de dos mil libras con el perjuicio de todo lo que se ha declarado y haverle quitado el agua.

La entrada de la agua en la assequia vieja del referido Isidro Grau y Rotllan se halla cerrada parte con maderas afirmadas a la peña y parte con taparadas de piedras y estacas con entretreído de palos con lo que no puede introducirse el agua en ella. La orilla de la assequia vieja como los cadirals se hallan todo descompuesto y derrotado y para desguazar la agua del cadiral que se a compuesto en la balsa de repartimiento de la agua de la nueva assequia, se ha rompido la assequia vieja de Isidro Grau y Rotllan para passar la agua al rio y se ha cerrado una y otra parte de ella con paredes de piedra sola. I al llegar a unirse la assequia nueva con la vieja de dicho Grau Rotllan, que esta cerca del molino arinero de dicha madre e hijo Raguer, queda esta tapada con pared de cal y canto, haviendola llenado de piedras y tierra tras de dicha pared. La misma presa que servia para introducir la agua a la assequia vieja de los Raguer sirve tambien para introducir la agua en la assequia nueva, por hallarse esta formada a disposicion del referido Jose Marti por la misma assequia vieja hasta llegar cerca de las fabricas de dicha madre e hijo Raguer que dexando dicha assequia vieja la ha dirigido por dentro y al lado de una pieza de tierra de los mismos madre e hijo, hasta que se une con la assequia vieja de Isidro Grau y Rotllan mas abaxo y muy cerca del molino arinero de los Raguer, de donde va continuando por la misma assequia vieja de Grau y Rotllan para las fabricas del mismo Grau y Rotllan en cuya nueva assequia se encuentran seis agujeros que se han formado de nuevo, esto es des de la entrada de la agua en ella hasta el repartimiento tres agujeros que han de servir para el riego de las tierras de abajo de dicha assequia, des de los repartimientos hasta las fabricas de dicho Grau y Rotllan.

Se ha llenado de piedras y arenas el embocador de la agua en dicha assequia que vulgarmente llaman cap del rech, desviando la agua de la assequia y passandola al otro lado de la presa y estara expuesto en esto sino se tiene el cuidado de abrir el agujero lo cadiral que se halla al lado de los agujeros formados en la pared construida en medio de la assequia para la entrada de la agua en ella, el qual desguassa la agua al rio y ahun con esta providencia si las avenidas del rio son muy crecidas quedara tambien el embocador lleno de piedras y arenas.

Siendo assi que en este caso, consideran ellos declarantes, sera muy peligroso el abril el cadiral por estar en paraje muy peligroso de inundarlo la agua del rio, a mas de ser la puerta que cierra el cadiral muy pesada, ya por ser grande como por cargarse de piedras y arenas; por lo que juzgan los decla-rantes haverse de menester muchos hombres para levantarla y en las avenidas del rio impensadas y promptas que suceden muy a menudo, sera muy dificil el levantarlo; mayormente corriendo a disposición de entreambas partes, que cuando la una reconozca la necesidad, la otra estara descansando [...].²⁷

Els problemes no s'havien acabat. El 18 d'octubre de 1755 una gran revinguda del riu Freser va produir un forat gros a la resclosa que recull l'aigua que va a les fàbriques d'en Grau i d'en Raguer, de manera que tota l'aigua va baixar pel riu i va produir l'aturada dels molins i fargues de les dues famílies.²⁸

El 5 de novembre de 1755, el batlle de Sant Cristòfol demana ajuda a l'intendent general, al qual explica que a conseqüència de la riuada es va malmetre la resclosa i no baixa aigua pels canals i els molins del poble es troben aturats sense poder moldre el gra. La gent del poble demana que es puguin arranjar al més ràpid possible la resclosa i els canals. El batlle demanà a Rosa Raguer i a Isidre Grau d'arranjar la resclosa, però solament va acceptar la família Raguer. Els Grau van dir que no. Per això, el batlle, atesa la urgent necessitat que viu el poble, suplica a l'intendent general que doni una solució.²⁹

El 26 de novembre de 1755, el subdelegat de Camprodon, en nom de l'intendent general contesta al batlle de Sant Cristòfol:

En vista de esta representación y de la comisión con que me hallo del Sr. Intendente General, mando a Rosa Raguer y a Isidro Grau Rotllan de que a gastos por mitad compongan la represa de que se queixa el Comun a fin de tener curso los molinos y quando alguna de las partes tenga motivos para no convenir siendo necesario que jo me confiera al lugar de la cuestión para el examen de la dificultad que se ofrezca y debe ser a gastos de las dos partes la reparación en estos casos o el Comun o las partes nos avisaran luego para passar alla y dar de vista las providencias que se necesitan a gastos de quien corresponda y del precio de mis dietas el Bayle y Regidores se los haran saber.³⁰

Sembla que els Grau no volien pagar i que va personar-se al lloc de la qüestió el subdelegat de Camprodon, i el 13 de desembre de 1755 el batlle de Sant Cristòfol, en presència de testimonis, presentà a Isidre Grau, per ordre del subdelegat, un requeriment que deia així:

Veient que Isidre Grau no vol contribuir es manà al Batlle que passi a exigir el pagament i en cas contrari faci l'embargament d'objectes de casa seva per cobrir les despeses que puguin correspondre per raó de les dietes ocasionades i per les despeses i jornals de les obres de la resclosa.

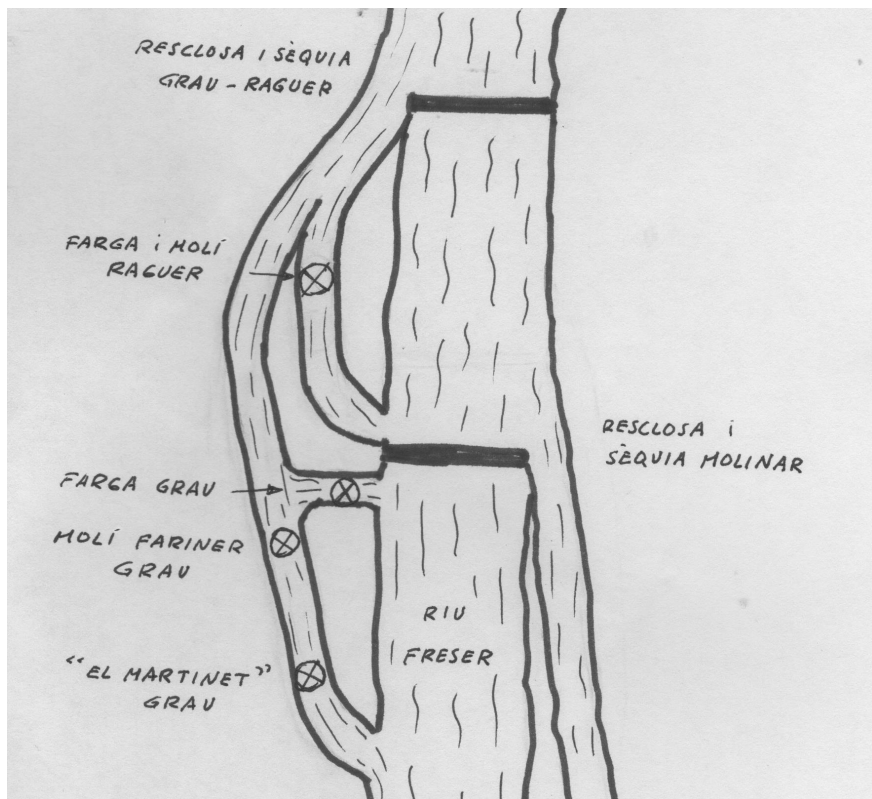
Isidre Grau paga al Batlle 11 lliures i 4 sous per la meitat de la dieta del Subdelegat de Camprodon i 14 sous per la meitat de la dieta de un Agutzil per venir a Sant Cristòfol.³¹

El batlle es va encarregar de fer arranjar les obres de la resclosa i, un cop acabades, presentà la factura de les despeses el 24 de desembre de 1755.

El 14 de març de 1756, Isidre Grau fa una reclamació davant del notari Illa fent constar els perjudicis que li han produït en la construcció dels nous canals.

Uns testimonis han declarat davant el notari que per a la construcció de l'última obra feta per Josep Martí, comissionat pel Molt Il·tre. Sr. Intendent Gral. per a l'arranjament i ús de les aigües, desviar les aigües de les fàbriques d'Isidre Grau, de manera que aquestes van restar aturades un mes, cosa que va produir un greu perjudici per tenir la farga plena de mena i carbó i no poder treballar, a més de la gran quantitat de diners que li van fer pagar per les obres.

Croquis dels nous i definitius canals construïts l'any 1754.

Que per la revinguda del riu Freser s'emportà l'aigua un tros de la resclosa de Rosa Reguer i va emplenar el canal amb pedres i sorra. I a conseqüència d'això van restar aturades les fàbriques de les famílies Raguer i Grau més de dos mesos. Els Grau es queixen que si s'hagués pogut conservar l'antic canal no haurien estat aturades les seves fàbriques tants dies, com a màxim cinc o sis. A més, també van tenir perjudicis tota la parròquia de Sant Cristòfol, ja que mai havien vist ni observat que els veïns haguessin hagut d'anar a altres molins a moldre el gra, perquè quan mancava aigua a un d'ells podia treballar l'altre. Per aquest motiu fou precís que els veïns van haver de portar el gra a moldre a altres molins més lluny, amb gran perjudici i que segurament es produirà altres vegades per causa d'una sola resclosa i un canal.³³

L'any 1759 encara trobem queixes de la família Grau davant el notari sobre les aigües:

Siendo presente y a estas cosas llamado y requerido, yo Jose Antonio Illa, notario de la villa de Ripoll y presentes tambien los testigos, Miguel Pagés, fargayre, y Onofrio Canellas, molinero ambos de la parroquia de San Cristobal de Campdevanol, segun ellos mismos han dicho mediante el juramento que en mano y poder de mi, notario, extrajudicialmente prestado a instancia de Juan Montaner, como procurador de Isidro Grau y Rotllan. Han declarado que en los dias 3 y 5 del mes de Agosto los fargayres de la fragua de Juan Raguer sacaron la agua de la assequia por la qual se conduce dicha agua a la fragua, molino arinero y martinete propio de Isidro Grau y Rotllan y muchas veces han visto que en los años passados tambien sacavan la agua de la assequia, sin que de antes de sacarla se diese aviso alguno a dicha fragua de Isidro Grau y Rotllan. I asimismo que no obstante de haver bastante agua en el rio no baxa por la referida assequia la agua que necessita para dichas officinas.

I los sabados para el riego de los prados de Juan Raguer, se desvia mucha porcion de agua de la assequia de dicho Isidro Grau y Rotllan que impide que el molino arinero de dicho Grau no pueda moler sino con grande pena, en tanto que los que llevan granos a dicho molino para moler, muchos han de recurrir a otro molino en detrimento de aquel.

I asimismo que en las avenidas del rio se introduce la agua a las tierras de Isidro Grau y las anega y se lleva la tierra y muchas veces llega la agua a passar por el camino Real y delante de la puerta de la casa de Isidro Grau y Rotllan. Lo que saben y pueden decir ellos declarantes por ser vecinos de dicha parroquia de San Cristobal de Campdevanol y haverlo visto y observado todo como tienen declarado. De todas las quales cosas el mismo Juan Montaner requirió se tomase el presente acto.³⁴

Conclusions

Després de la construcció del canal i la resclosa comuns a les dues famílies, sembla que les confrontacions es van acabar o, almenys, es van suavitzar molt. Ja no es podien fer la punyeta. A partir d'ara les actuacions havien de ser conjuntes en benefici dels interessos econòmics de totes dues famílies. Sembla que així va ser, perquè en l'última acta notarial del maig de 1760 que coneixem ja actuen de conjunt.

Nosotros Isidro Grau y Rotllan y Juan Raguer labradores vezinos de la parroquia de Sant Cristobal de Campdevanol a fin de observar lo mandado por el Iltre. Consejo de Icienda, con provision de 30 de Enero del corriente año 1760 que personalmente nos havia notificado a los 2 dias de los corrientes, de nuestro agrado y expontanea voluntad otorgamos y damos todo nuestro poder que tenemos y quales derechos se requiera a los Magnificos Josep Querals y Juan Simon los Doctores y abogados de los Reales Consejos, para que para nosotros y en nuestro nombre juntos los dos y de comun acuerdo dentro del termino de un mes elijan un perito que reconozca la obra de a nueva asequia que construyó Jose Martin, maestro de obras del Rey como a Comisionado del Tribunal de la Intendencia General de este Principado y declare los defectos que pueda tener asi en subsistencia como en la división de las aguas para el sostenimiento de las fabricas sobre lo que se litiga.³⁵

Aquí donem per acabades les confrontacions entre dues famílies que durant més de cent anys es van dedicar, com he dit abans, a fer-se la punyeta per qüestions de rivalitat econòmica i sempre amb la por de quedar-se sense aigua i que se'n beneficiés el contrari. Es va produir entre ells durant els segles XVII i XVIII, el que modernament en diem sabotatges industrials.

Amb totes aquestes còpies d'actes notarials hem pogut arribar a la conclusió que els canals de Campdevànol, en l'interval de la seva existència han variat la situació i la constitució. En els seus orígens, el canal devia estar constituït per un sol rec per moure uns molins. En l'època de les dues fargues sabem de l'existència de dos canals independents, que foren la causa dels conflictes entre les dues famílies. I, finalment, es va constituir una sola resclosa i un sol canal amb una bifurcació per a cada família. Aquest últim canal és el que ha pervingut fins als nostres dies.

Una vegada desaparegudes les fargues, els canals es van adaptar a les indústries tèxtils que es van instal·lar al centre del poble i que durant el segle XX, juntament amb la Farga Casanova SA, van ser una font de riquesa per al poble. Actualment aquests canals han estat soterrats i, en desaparèixer les

indústries tèxtils, han deixat de ser operatius. Sols resta un tros de canal a la superfície com a recordatori per a les generacions futures de la importància que havien assolit en el poble de Campdevàrol.

Notes

- 1 Tomàs RAGUER (1924), *Scriptòrium* [Ripoll], any II, núm. XV (març).
- 2 Arxiu Comarcal del Ripollès (ACRI). Carpeta de la jurisdicció sobre les aigües.
- 3 *Ibid.*, nota 2.
- 4 *Ibid.*, nota 2.
- 5 ACRI. Onofre Pont K-15 fol. 92.
- 6 ACRI. Carpeta de la jurisdicció sobre les aigües.
- 7 ACRI. Onofre Pont. Sig. P .122. plec xv.
- 8 *Ibid.*, nota 7.
- 9 ACRI. Onofre Pont X-42 caixa 1412.
- 10 ACRI. Papers del Monestir. Aigües.
- 11 Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE). Còpia de l'acta del notari Illa 14 de novembre de 1748.
- 12 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa 8 de gener de 1749.
- 13 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 12 de gener de 1749.
- 14 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 22 de gener de 1749.
- 15 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 9 de maig de 1749.
- 16 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 23 de març de 1749.
- 17 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 29 de juny de 1749.
- 18 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 16 de juny de 1750.
- 19 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 4 de novembre de 1751.
- 20 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 23 de març 1753.
- 21 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 3 d'abril de 1753.
- 22 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 27 de desembre de 1753.
- 23 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 22 de gener de 1754.
- 24 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 12 de juliol de 1754.
- 25 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 17 de setembre de 1754.
- 26 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 23 d'octubre de 1754.
- 27 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 12 de gener de 1755.
- 28 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 18 d'octubre de 1755.
- 29 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 5 de novembre de 1755.
- 30 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 26 de novembre de 1755.
- 31 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 13 de desembre de 1755.

- 32 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 24 de desembre de 1755.
- 33 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 14 de març de 1756.
- 34 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 2 de setembre de 1759.
- 35 ACCE. Còpia de l'acta del notari Illa. 9 de maig de 1760.

